

# ENTELEKTÜEL KAVRAMININ TANIMLANMASININ ZORLUĞU: EDEBİ BİR TERİM YA DA EYLEMCİ KİŞİLİK\*

Aysun YARALI AKKAYA\*\*

## ÖZ

Çalışmada belli bir tanımlama yapmanın oldukça zor olduğu entelektüel kavramına dair bir literatür tartışması yürütülmüştür. Entelektüel kavramının ortaya çıkışının tarihsel olarak belirleniminde, öne çıkan olaylara yer verilerek anlam karmaşası açıklanmaya çalışılır. Entelektüel sosyal bilimler yazınında farklı kullanımlarına sahip olmasına rağmen, toplumsal koşullardan şekillenerek bir anlama bürünmüştür. Bu nedenle entelektüelin günümüzde taşıdığı içerik ile sahip olduğu sorumluluğun değişimini anlamak için onun ontolojik anlamına bakmak etkilidir. Makalede ana temalar üzerinden entelektüel kavramı açıklanmaya çalışılırken, kavramın belirleyici özelliklerinden birisi olan entelektüelin dönüşümünü sağlayan temel unsurun onun eylemci kişiliği ile birleşen noktaları olduğu üzerinde durulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Entelektüel, Aydın, Entelijansiya, Aydınlanma.

## THE DIFFICULTY OF DEFINING THE CONCEPT OF INTELLECTUAL: A LITERARY TERM OR ACTIONAL PERSONALITY

### ABSTRACT

In this study, a literature discussion was conducted on the concept of intellectual, for which it is quite difficult to make a specific definition. In the historical determination of the meaning of intellectual and the emergence of the concept, the confusion of meaning is tried to be explained by including prominent events. Although intellectual has different uses in social sciences literature, it has taken on a meaning shaped by social conditions. For this reason, it is effective to look at the ontological meaning of the intellectual in order to understand the change in the content and responsibility of the intellectual today. In the article, while trying to explain the concept of intellectual through the main themes, it is emphasized that the main element that enables the transformation of the intellectual, which is one of the defining features of the concept, is the points that combine with his/her activist personality.

**Keywords:** Intellectual, Aydın, Intelligentsia, Enlightenment.

\* Bu çalışma, yazarın Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından 2012 yılında doktora tezi olarak kabul edilen "Gramsci ve Bourdieu Düşüncesinde Entelektüel Kavramsallaştırmasının Tekel İşçi Eylemleri Üzerinden Analizi" başlıklı çalışmasından türetilmiştir.

\*\* Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Doç. Dr., e-posta: aysunyarali@mersin.edu.tr, aysun\_yarali@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-6829-4282, Mersin/Türkiye.

Makalenin geliş tarihi: 03.01.2025

Makalenin kabul tarihi: 18.03.2025

Submission Date: 03 January 2025

Approval Date: 18 March 2025

## Giriş

Bu çalışmada günlük dilde sıkça kullanılan, farklı dünya görüşlerinden herkesin rahatlıkla kullandığı, dillere ‘pelesenk’ olan entelektüel kavramının belli bir tanımını yapmanın güçlüğünden söz edilecektir. Entelektüel, kimi zaman ötekinin düşüncesini takdir etmek kimi zaman ise onu yermek için kullanılabilir. Kavramın farklı şekillerde kullanılmasında, son yıllarda entelektüel olarak tanımlanan figürlerin toplumsal alandaki görünürlüğündeki artış etkili olmuştur. Türkiye’de, 2000’li yıllarda, medyada başta olmak üzere, pekçok mecrada entelektüel fikirlerin söylenmesi daha kolaylaşmıştır. Böylece neredeyse her gece televizyon kanallarında sıkça karşılaştığımız, her türlü gündem hakkında fikir üreten kişiler türemiştir. Toplumun tartışmalarına, sorunlarına ve krizlerine çareler üretmeye çalışan bu entelektüeller, bu sayede hem kendi iktidarlarını güçlendirmekte hem de kendi fikirlerini farklı tartışma platformlarında ve ortamlarında topluma kolaylıkla sunabilmektedirler.

**350**

Entelektüellerin giderek görünür hale gelmelerinin sonucunda yeni entelektüel, kamusal entelektüel, kanaat önderi ve uzman gibi yeni kavramlar türemiştir. Bilinenin güncel yorumcusu olarak ifade edilen bu yeni entelektüel figürleri, toplumsal alandaki her durum ve her konu hakkında konuşma özgürlükleri ile tartışmalar yapmakta ve yine bu tartışmaları kendileri sona erdirebilmektedirler<sup>1</sup>. Entelektüel, eleştiren, karşı duran ve muhalifliği ile praksis<sup>2</sup> içerisinde bulunur tanımından uzaklaşan günümüzün entelektüeli farklı yaklaşımları içinde barındırır. Bu değişim sürekli yaşanmıştır. Modern

<sup>1</sup> Yeni entelektüel tartışması ve entelektüelin dönüşümü konuları için, Frank Furedi’nin F. Furedi, *Nereye Gitti Bu Entelektüeller*. Çeviren A. E. Koç. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2004 kitabına bakılabilir. Ayrıca Türk düşünce dünyasından konuya ilişkin değerlendirmeler için Mahmut Mutman’ın “Yeni Kültür ve Aydınlar” başlıklı makalesinde, yeni entelektüeli ele alır. Mutman, yeni dönemi yeni kültür ile açıklar ve bu dönemi Baudrillard’da yaptığı bir alıntı ile ‘gösteri toplumu’ olarak ifade eder. Mutman’a göre böylesi bir toplumda yeni entelektüel türleri ortaya çıkarken, eski entelektüellerinde bu toplumun içinde dönüştüğünü söylemek mümkündür (M. Mutman, “Yeni Kültür Ve Aydınlar”. *Doğu Batı*, 36 (2006), 13). Yine Vergin’de (Nur Vergin, “Entelektüel Olmak ya da Olmamanın Sosyolojik Belirlemeleri Üzerine Bir Deneme”. *Doğu Batı*, 37 (2006), 37) makalesinde sosyolojik belirlenimleri ile tartıştığı entelektüelin kendi kendisi ile bir mücadele içerisinde olduğunu belirterek, entelektüelin geldiği sonucu tartışır.

<sup>2</sup> Praksis kavramı sözlük anlamı olarak çoğunlukla pratik ile açıklanır. Ancak çalışmada ele alınan anlamı praksisin eylem, etkinlik ve insanın kendisini gerçekleştirdiği alan olarak kendini öteki varlıklardan ayırdığı anlamıdır (R.J. Bernstein, *Praxis And Action Contemporary Philosophies Of Human Activity*. Philadelphia: University Of Pennsylvania Press, 1971; A. Gramsci, *Hapishane Defterleri Seçmeler*. Çeviren K. Somer. İstanbul: Onur Yayınları, 1986.). Praksisin tartışmaları için birinci bölümde ilgili alt başlığa bakılabilir.

öncesi dönemlerde karşılaştığımız rahip, kâtip, kâhin olarak adlandırılan kimselerin yerine, modern zamanlarda artık entelektüeller geçmektedir. Entelektüelin önceki dönemler ile birlikte devamlılık gösteren görevinde bir değişme olmamıştır. Entelektüel, onu sınırlandıran otorite alanını sürekli sınamaya tabi kılmıştır. Entelektüel kişiliğin sorgulama geleneği 18. yüzyılda kilisenin otoritesinin sorgulanması ile başlar. Modern dönemde ise aklını her şeyin önüne koyan, kimsenin aklına ihtiyaç duymayan bir üstün insan olarak tanımlanacak bir hale bürünür. Modern, seküler entelektüelin kendinden önceki entelektüel çevrelerden devraldığı miras, bunu gerektirmektedir<sup>3</sup>. Dolayısıyla bir entelektüel, sahip olduğu miras ile birlikte doğrudan kuramsal analizde bulunan ya da düşünen bir obje olarak değil, harekete geçen ve eylemde bulunan bir kişilik olarak tasniflenmesi gerekirken, kavramsal bir soyutluğa dönüşür<sup>4</sup>.

Dolayısıyla entelektüel edebi bir kavram mı yoksa bir eylem içinde olan mıdır sorusuna bağlı kalarak çalışmada kavramın ontolojik olarak tanımlamanın güçlüğüne karşılık, kavramsal bir literatür incelemesi yapılacaktır. Bu nedenle çalışmada öncelikle entelektüelin kavram olarak literatürde nasıl tartışıldığından söz edilecek. Sonrasında kavramın etimolojik anlamı ve kullanımı ile diğer kavramlar ile arasındaki anlam farklılığı üzerinde durulacaktır. Swartz'ın da ifade ettiği gibi entelektüeller ile ilgili bir inceleme, modern toplumlardaki eşitsizlikler, tabakalaşma ve siyasi çatışmanın temellerine yönelik eleştiri oluşturabilecek bir anlayışın da belirlenmesini de sağlayacaktır<sup>5</sup>. Böylece aslında entelektüel ile ilgili bir tanımlama dönemin toplumsal ve tarihsel koşullarını incelemekten yapılamaz. Entelektüel bilinenin aksine karşımıza eylemci duruşu ile tanımlanabilir ise soyutlamadan uzak somut bir analiz nesnesine dönüşebilecektir.

**351**

## 1. Sosyal Bilimler Yazınında Entelektüel Kavramı

Literatürde, entelektüellik üzerine yazımda sıklıkla entelektüelin işlevine odaklanılır. Bu çalışmalarda entelektüellik eleştirel bir gözle ele alınır ve onun

<sup>3</sup> Seküler entelektüel tartışması için Paul Johnson'ın *Entelektüeller*(2008) kitabına bakılabilir.

<sup>4</sup> B.H. Lévy, *Entelektüellerin Övgüsü*. Çeviren H. Gökhan. İstanbul: Gendaş Kültür, 2002, 72.

<sup>5</sup> D. Swartz, *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi*. Çeviren: E. Gen. İstanbul: İletişim Yay., 2011, 303.

belirleyici özelliklerinin, toplum içindeki konumu ile üstlendiği rollerin neler olması gerektiği üzerinde durulur<sup>6</sup>. Diğer yandan kavramın ihtiva ettiği anlama göre kökenini Antik Yunan'a<sup>7</sup> kadar dayandıran ve modernite ile birlikte bir isim olarak kullanılan entelektüelin, önceki anlamlarına dikkat çeken çalışmalar da mevcuttur. Bunlarda biri entelektüellerin ortaya çıkışını Avrupa'da şehirlerin kurulmaya başlamasına dayandıran J.L. Goff<sup>8</sup>'tur. Tarihsel süreci değerlendiren bir başka tartışma, Rusya'da entelijansiyanın doğuşu ile birlikte kavramın ortaya çıkışını ele alan Boris Kagarlitsky'nin<sup>9</sup>. Kagarlitsky, entelijansiyanın özellikle Rusya'da ortaya çıkma sebebini, Rusya'nın kendine özgü şartlara ve yaşanan tarihsel dönüşümüne bağlar. Aron ise entelijansiyanın kökenlerini sanayi toplumuna dayandırır. Aron eserinde entelijansiyanı toplumdaki uzmanların içine aldığını belirtir üniversiteyi bitiren ve Batı menşeli kültür edinmişler olarak işaret eder<sup>10</sup>.

## 352

Entelektüel bir isim olarak belli bir gruba atfen kullanılması ise Fransa'da Dreyfus Olayından sonra başlamıştır. Dreyfus Davasında<sup>11</sup>, romancı ve gazeteci Emile Zola'nın izinden gidenler, yayınladıkları bildiri ile Dreyfus'a destek vermişler, buna karşılık Maurice Barres bu manifestoyu ve onu yayınlayanları küçümsemek için, durumu 'entelektüellerin protestosu' olarak tanımlamış ve böylece entelektüele 'pejoratif' bir anlam yüklenmiştir. Bu andan itibaren entelektüellik, protestocu bir grubun adı olarak belli bir grubun tanımlanması için araçsallaştırılmıştır<sup>12</sup>. Bu olaydan sonra entelektüellik

<sup>6</sup> Bunlardan bazıları; Michel Foucault'un (2005) *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, Louis Bodin (2009) *Aydınlar*, Zygmunt Bauman (2003) *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, Tom Bottomore'in (1997) *Seçkinler ve Toplum* ile Bernard Henri Levy'in (2002) *Entelektüellerin Övgüsü* eserleridir.

<sup>7</sup> Cemil Meriç zihni, fikri manevi alanda ortalama insandan farklılaşan ve düşünceleri günümüze taşınmış ilk insan tipinin M.Ö. 5. yüzyılda Antik Yunan'da Sofistlere kadar dayandığını ifade eder. Sofistlerin, devletten bağımsız yapıları, belirli bir alanla sınırlı olmayan uzmanlıkları, bütün bilgi disiplinleri hakkında bilgi sahibi olma arayışları, gençlere öğretmeye çalıştıkları bilgelik dolayısıyla karşılaştıkları güçlükler, onların bugünkü entelektüel kavramının içeriğini dolduran niteliklerinin pek çoğuna sahip olduklarını göstermektedir (C. Meriç, *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, 23).

<sup>8</sup> J. Le Goff, *Ortaçağ'da Entelektüeller*. Çeviren M.A.Kılıçbay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994.

<sup>9</sup> B. Kagarlitski, *Düşünen Sazlık 1917'den Günümüze Sovyet Devleti ve Entelektüeller*. Çeviren O. Akınhay. İstanbul: Metis Yayınları, 1992.

<sup>10</sup> R. Aron, *Aydınların Afyonu*. Çeviren İ. Tanju. İstanbul: Tur, 1979, 261.

<sup>11</sup> Tarihte Dreyfus Davası olarak geçen olay, 1894 yılında Fransa'da Yahudi asıllı Yüzbaşı Dreyfus'un casusluk ile suçlu bulunarak tutuklanması nedeni ile başta Émile Zola olmak üzere pek çok Fransız düşünürün tepki verdikleri mücadele sürecini anlatır. Bu olay ve etkileri ile ilgili olarak birinci bölüme bakılabilir.

<sup>12</sup> L. Bodin, *Aydınlar*, Çev: M. Dünder. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2009, 6-9.

olgusu akademik literatürdeki sözlükler ve kitaplarda ele alınır olmuştur<sup>13</sup>. Genel anlamda kavrama yönelik sorgulayıcı yaklaşıma bir ilk örnek olarak Julien Benda'nın *Aydınların İhaneti* eserinde rastlanmıştır. Eserde entelektüeller, fazlasıyla sorumluluk üstlenenler, partizan olmaya eğilimliler ve uzmanlık alanlarıyla sınırlı birer bilim adamı, sanatçı, akademisyen olarak toplumdan kopuk yaşamaları ile eleştirilmektedirler. Benda, entelektüellere modern çağın rahipleri rolünü vererek, hümanist değerlere sahip çıkan, ideolojik belirlenimden uzak 'evrensel entelektüel' kavramını öne çıkartmıştır<sup>14</sup>.

Entelektüeli, sınıfsal bir bağlamda ele alıp tanımlayan ise Gouldner olmuştur. Ona göre laik eğitimin etkisiyle ortaya çıkan 'kültürel veya insani sermayeye' sahip bir entelektüel sınıfı, kültürel burjuvazi olarak tanımlanabilir<sup>15</sup>. Entelektüelin bir sınıf olduğu fikri üzerine yoğunlaşan diğer bir görüş ise Konrád ve Szelényi'ye<sup>16</sup> aittir. Bu görüşe göre de entelektüeli tanımlayan entelektüel bilgi, hiçbir biçimde daha karmaşık ya da üst düzeyde bilgi olmak zorunda değildir. Entelektüel bilginin ayırt edici özelliği, bütün bir toplumsal yapılanma içinde, kültürel değerler sisteminin kurucu bileşeni olmasıdır. Karl Mannheim ise 1929 yılında yazdığı *İdeoloji ve Ütopya* adlı eserinde entelektüele sınıfsız olma rolü vermiş ve 'toplumsal olarak bağlantısız entelijansiya' kavramı ile entelektüele görece sınıfsızlık rolü atfetmiştir<sup>17</sup>. Bu yaklaşımların dışında entelektüelliği muhalif, aktivist ve sorgulayıcı birer düşün adamı olarak açıklayan ve eleştirel bir perspektif sunan Edward Said, *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı* adlı eserinde entelektüelliği, fikirlerini

<sup>13</sup> Bunun yanı sıra bazı eserlerde entelektüeli belli ülkelerdeki dönüşümünü ele alan ve bunu yaparken de belli tarihsel sürece bağlı kalan çalışmalarda mevcuttur. M. Raeff, *Origins of the Russian Intelligentsia: The Eighteenth Century Nobility*. New York: Houghton Mifflin Harcourt Trade & Reference Publishers, 1966; Negin Nabavi'nin (2003) "Intellectual Trends in Twentieth-Century Iran : A Critical Survey". Erişim Tarihi:13.06.2013.[https://books.google.com.tr/books/about/Intellectual\\_Trends\\_in\\_Twentieth\\_century.html?id=n4MdHr\\_WvEAC&redir\\_esc=y](https://books.google.com.tr/books/about/Intellectual_Trends_in_Twentieth_century.html?id=n4MdHr_WvEAC&redir_esc=y).

<sup>14</sup> J. Benda, *Aydınların İhaneti*. Çeviren C. Soydemir. İstanbul: Doğubatı Yayınları, 2006, 33.

<sup>15</sup> A. W. Gouldner, *Entelektüelin Geleceği*. Çeviren A. Özden, N. Tunalı. İstanbul: Eti Yayınları, 1993, 33.

<sup>16</sup> G. Konrád ve I. Szelényi. *The Intellectuals On The Road To Class Power*. Çevirenler A. Arato ve R. E. Allen. Brighton: Harvester Press, 1979.

<sup>17</sup> K. Mannheim, *İdeoloji Ve Ütopya*. Çeviren M.Okyayüz. Ankara: Epos Yay., 2004, 27.

eylemleri ile birleştirdikleri noktada iktidarın etkisinden, çevresinde onu bağlayan diğer etkenlerden uzaklaşmış olarak tanımlar<sup>18</sup>.

Yukarıda genel bir çerçevede sunulan düşünürlerin dışında entelektüeli konu edinen ve evrensel düzeyde referans noktasına sahip diğer iki isim ise şüphesiz Antonio Gramsci ve Pierre Bourdieu'dür. Her iki düşünürün kuramında entelektüeli entelektüel yapan temel mesele, teori ve pratik arasında kurdukları birlikteliktir. Bu nedenle modern entelektüelin belirleyici özelliği olarak vurgulanan düşünce ve pratik birlikteliği olarak işaret ettiğimiz praksis kavramı, her iki düşünürün entelektüel teorisinde de yer almaktadır. Marksizm'e getirdiği farklı yorumla birlikte Gramsci, entelektüelin belirleyici farklılığının, sınıfsal konumundan kaynaklandığını ifade eder. Bu ayrıma göre egemen sınıf ile ona karşı duran sınıfların gelişiminde belirleyici olan etkinliğin sahibi entelektüellerdir<sup>19</sup>. Entelektüel, bulunduğu toplumun koşullarından ve yapısından etkilenir. Bu etkileşim sayesinde ise dünyayı yorumlama misyonuna sahip olarak belli yargıları taşır. Gramsci, çalışmalarında düşünce dünyasındaki toplumsal projenin gerçekleşme safhalarını değerlendirirken, entelektüellere önemli bir rol atfeder. Ancak bunu yaparken entelektüeli sınıftan ya da sosyal yapılardan asla soyutlanmış bir biçimde düşünmez. Entelektüel, iktidar sahibinin eylemlerini sürekli sorgulayan ve eleştiri getiren kişi olarak tasarlanmaktadır<sup>20</sup>. Bunun yanı sıra Gramsci'ye göre, felsefi düşünceye sahip ve felsefeye referans veren herkes entelektüeldir ancak herkes toplum içerisinde entelektüelin gördüğü işlevi göremeyecektir. Gramsci, entelektüelin kendisini sadece düşünceleri ile değil; örgütlenme ve toplumsal hayatın içinde yer alma ile de tanımlar. Böylece toplumsal grupların lehine rıza ve zoru örgütleyen entelektüeller, toplumsal düzeni dönüştürebilecektir<sup>21</sup>. Dolayısıyla, Gramsci entelektüele yeteneği bakımından değil, toplumdaki işlevi bakımından bir değer atfetmektedir.

Bu noktada Gramsci entelektüeli ikiye ayırır: Her yeni ilerici sınıfın, yeni toplumsal düzeni örgütlemek için ihtiyaç duyduğu organik entelektüeller ve geçmişten gelen tarihsel, toplumsal koşullar ve geleneklerle şekillenen

<sup>18</sup> E. Said, *Entelektüel Sürgün, Marjinal, Yabancı*. Çeviren T.Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2004, 13.

<sup>19</sup> A. Gramsci, *Hapishane Defterleri*. Çeviren Adnan Cemgil. İstanbul: Belge Yayınları, 1997, 8-10.

<sup>20</sup> Gramsci, *Hapishane Defterleri*, 12.

<sup>21</sup> D. Forgacs, *Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935*. Çeviren İ.Yıldız. İstanbul: Dipnot Yayınları, 2010, 374; H. Portelli, *Gramsci ve Tarihsel Blok*, Çeviren: K.Somer. Ankara: Savaş Yayınları, 1982, 98.

geleneksel entelektüeller<sup>22</sup>. Gramsci, sadece kafa ve kol emeği ayırımına dayalı klasik bir entelektüel ayrımını eleştirirken, organik entelektüele, rıza ve ikna örgütleyenler olarak, mensubu olduğu sınıfın hegemon gücü haline gelmesine yardımcı olan kişilik olarak görevler verir<sup>23</sup>. Bir başka ifadeyle, organik entelektüel bu işlevi yerine getirir. Entelektüeller bu anlamda hegemonya yaratım sürecinde, işçi sınıfına destek olurlar. Böylelikle aynı zamanda bir kültür de yaratılmış olunur. Gramsci'nin bu tartışmada üzerinde durduğu, her insan aktivitesinin, minimum düzeyde de olsa teknik beceri yani yaratıcı düşünsel aktivite gerektirdiğidir. Dolayısıyla Gramsci, bu aktiviteyi, yani her insanın geçmiş ile bugünü arasındaki sentezi, praksis ile açıklar. Praksis, bireye çelişkiden kurtulmanın doğru yolunu gösterir. Entelektüel de praksis sürecinde yaşadığı sınıfsal deneyim ile dünya görüşünde değişimi ve dönüşümü halk ile paylaşacaktır. Aslında entelektüel ile halk arasındaki ilişki burada karşılıklı bir niteliğe sahiptir. Praksis sürecinde, halk ile entelektüel arasındaki ilişkide kopmalar, toparlanmalar ve derinleşmeler aynı zamanda ve birlikte yaşanır<sup>24</sup>. Bu anlamda Gramsci'de entelektüel, Platon ve Hegel çizgisindeki elitist bakıştan farklılaşır.

Pierre Bourdieu de Gramsci gibi entelektüelin birliktelik içinde olmasına dikkat çekerken, cephe oluşturmaktan söz eder. Gramsci'de entelektüel, içinden çıktığı sınıfla veya diğer toplumsal gruplarla bağ kurmasına karşılık, Bourdieu'de kurumun karşısında konumlanan bir entelektüele vurgu yapılmaktadır. Entelektüeli sınıfsal olarak ya da bir sınıf ile ilişkisi ile açıklamayan Bourdieu'nün teorisinin merkezinde, sınıfsal ilişkilerinin hangi stratejilerle yeniden üretildiği yer almaktadır<sup>25</sup>. Entelektüeller ile ilgili olarak ise onların toplumsal iş bölümü içerisindeki organik rolüyle, yani bir dünya algılamasının, kolektif kapsayıcılığı olan kavramların ve en nihayetinde toplumsal uzlaşının üretilmesindeki faaliyetleriyle ilgilenmez. Bourdieu'nün entelektüeller ile ilgili analizi, onun "alan" kuramının bir devamı niteliğindedir. Aynı zamanda Bourdieu düşüncesinde, entelektüel faaliyetin tarihsel bağlamını irdelemeye dair bir teorik çabaya rastlanmaz. Bourdieu'nün bakış açısından

<sup>22</sup> A. Gramsci, *Selections from the prison notebooks*. London: Lawrence and Wishart, 1971, 5.

<sup>23</sup> Gramsci, *Selections*, 12.

<sup>24</sup> A. Santucci, *Gramsci'yi Anlama*. Çeviren S. Sezer. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011, 152.

<sup>25</sup> P. Bourdieu, "Vive La Crise: Sosyal Bilimde Heterodoksi" içinde *Ocak Ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, editörler G. Çeğin, E.Göker, A.Arlı ve Ü. Tatlıcan, 33-52. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

entelektüel alan, entelektüellerin kültürel alan içerisindeki nüfuzlarını azamiye çıkarma hedefindeki stratejilerini yürüttükleri yerlerdir<sup>26</sup>. Düşünür hiçbir zaman entelektüellerin elit statüsünü veya sosyal kültürel otoritelerini seçkin bir konumda sorgulamaz ve entelektüellerin kendilerini bilginin üreticileri olarak evrensel bir sorumluluk sahibi olarak görmelerini kabul etmez. Aksine entelektüelleri, kendilerini toplumsal sorunların temelindeki problemlerden ayrı tutma eğiliminde oldukları için eleştirir. Entelektüel ikna edici söylemlerde bulunur ve bunun neticesinde izleyenleri yanıltabilir. İşte bu eylemi ile entelektüel, kültürel sermayeyi elinde tutan kişi olarak aynı zamanda egemen sınıfın egemenliği altındadır.

Hem Gramsci hem de Bourdieu, entelektüelliğe ilişkin geliştirdikleri teorilerinde, kendilerinden önceki dönemlerdeki entelektüel kişiliğin özelliklerine bir eleştiri de bulunurlar. Dolayısıyla her iki düşünürün entelektüel yaklaşımlarının, var olan entelektüellerin eleştirisi üzerinden geliştirildiğini ifade etmek mümkündür. Örneğin Bourdieu, kitle iletişim araçlarının taleplerine göre hareket eden ve Fransız entelektüel ortamında gelişmiş medya yönelimli entelektüelleri eleştirmiştir. Çünkü ona göre entelektüel, iktidar odaklarının imtiyaz üretmeye yönelik var olma stratejilerine karşı, direnme halinde olmalıdır. Özellikle neo-liberal politikaların kuşattığı dünyada entelektüeller, ancak birliktelik halinde örgütlenirlerse bundan kurtulabilirler. Bunun en önemli yaratıcısı ise sosyal bilimlerdir.

## 2. Entelektüel Kavramının Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri

Kavramın toplumsal var oluş sürecine değinmeden önce kavramının epistemolojik anlamına bakmakta yarar vardır. Kökenine bakıldığında entelekt'in Grekçe νοῦς (Nous) kavramının Latince karşılığı olan *intellectus*'un Fransızcaya geçmiş hali olduğunu görmekteyiz. Intellect<sup>27</sup>, soyut ve mantıksal düşünme yetisi, genel fikirleri türetme ve kullanma gücü, kavramlarla düşünme kabiliyetidir. Kelimenin diğer hecesi olan "leg" ise Latince okumak ve anlamak fiilinden gelmektedir<sup>28</sup>. Andre Lalende'nin *Vocabulaire Technique et Critique de*

<sup>26</sup> Bourdieu, "Vive La Crisel:".

<sup>27</sup> Samuel Jahnsen tarafından hazırlanan *Dictionary* ansiklopedisinde intellect "zihni güçler ya da kabiliyetler" şeklinde anlamlandırılır (D. G. Tarbuck, "On Sekizinci Yüzyıl Britanyası Entelektüelleri; Tanımlar, Platformlar, (Entelektüeller I)". *Doğu Batı*, 35 (2006), 200.).

<sup>28</sup> Z. Özcan, "Sosyo-Kültürel Olarak Entelektüeller, (Entelektüeller I)". *Doğu Batı*, 36 (2006), 41.

*la Philosophie* adlı eserinde entelektüel sıfatının, Yunanca ‘nous’ (akıl), Latince ‘intellectus’ (zihin), Almanca ‘Verstand’, İngilizce ‘understanding’ ve intellect, İtalyanca ‘intelletto’ sözleriyle yakınlığına dikkat çekilir<sup>29</sup>. Bununla birlikte entelektüelin, intellectus, “*idrak etmek*”, intellegentia, “*akıl, kavram, bilgi*”, intellegere, “*ayrısama, tanıma, kavrama*” kelimeleri ile de aynı aileden olduğunu söylemek mümkündür<sup>30</sup>. Dolayısıyla nesne ve varlık hakkındaki bilgiyi akılla temin eden, akılla yorumlamaya çalışan ve akılla temellendireni ifade ederken, aynı zamanda akıl ile ilgili faaliyetlerde bulunanı anlatır<sup>31</sup>. Türkçeye de entelektüel doğrudan geçmiş gibi görünse bile başka kavram kullanma gereksinimi doğduğunu görmekteyiz. Bunlardan biri aydın kavramıdır. Aydın, hem entelektüeli tanımlamak amacıyla, hem de Arapça münevver kavramının karşılık için doğmuştur<sup>32</sup>. Arapça kökenli bir kelime olan *münevver* ise aydınlatılmış, ışıktandırılmış anlamına gelmektedir<sup>33</sup>. Yani bu hali ile münevver, entelektüelden farklıdır. Münevver, Fransızca *éclairer*’nin tam karşılığıdır. Türkçede münevverin aydına karşılık gelen anlamı ile ilk kullanımına 1915’de, Sebülreşşad Kütüphanesi’nin altıncı kitabı olarak çıkan *Zulmetten Nura*’da rastlanmıştır<sup>34</sup>. Türkçe kullanımda münevverden aydın kavramına geçiş toplumsal değişimlerden etkilenme ile de açıklanabilir. Özellikle Fransız Aydınlanması aydın kavramına, münevverden daha geniş bir görev yüklemiştir. Bu anlamda aydın, doğrudan aydınlatan anlamında münevverin karşılığı iken bir masumluk ve dışarıdan ona verilen ışığın yansıtıcısı olarak da mütevazılık taşır. Aydın, entelektüel gibi bir anlam taşımaya yöneldiğinde ise aydınlatma işini üstlenen ve aydınlatan kişi olarak,

<sup>29</sup> H. Batuhan, “Entelektüel Kavramı Üzerine, Entelektüeller Gerekli Mi?”, *Cogito*, 31 (2002), 95.

<sup>30</sup> O. Taftalı, “Batı Medeniyetinin Mutsuz Çocuğu Entelektüel, (Entelektüeller I)”. *Doğu Batı*, 35 (2006), 166.

<sup>31</sup> Batuhan, “Entelektüel Kavramı Üzerine”, 95; O. Demiralp, “Entelektüeller ve Aydınlar, (Entelektüeller Gerekli Mi?)”. *Cogito*, 31 (2002), 121; Taftalı, “Batı Medeniyetinin”, 166.

<sup>32</sup> Türkçede *fırka-i münevvere* (aydınlık sınıfı) kavramı da vardır. Bu kavram, sadece bilgili ve kültürlü olmakla kalmayıp toplumsal ve siyasal sorunlara ilgi duyan ve çözüm getirmek amacıyla etkinlik gösteren kişileri de kapsamı bakımından, Rusça’da kullanılan ve 1920’li yıllarda Fransızcaya da geçmiş olan *intelligensia* sözcüğünden aktarılmış izlenimini vermektedir (S. Hilav, “Entelektüeller ve Eylem. (Entelektüeller Gerekli Mi?)”. *Cogito*, 31 (2002), 103).

<sup>33</sup> Edward Said’e göre Arapçada aydın/münevver kavramları için *müsekkafe* ve *müfekkir* kelimeleri kullanılırdı. Müsekkafe, kültür adamını, müfekkirise düşünce adamını anlatır (S. Özpallabıyıklar, “ ‘Intellectuel’ Nurlanır, ‘Münevver’ Aydınlanır”, (Entelektüeller Gerekli Mi?)”. *Cogito*, 31 (2002), 97).

<sup>34</sup> Özpallabıyıklar, “ ‘Intellectuel’ Nurlanır”, 97.

ışığın kendisi olma konumuna geçerek daha iddialı bir hal alacaktır<sup>35</sup>. Batı için entelektüel, kelime olarak aynı kalmış ona sadece Aydınlanma ile yeni sıfatlar ve işlevler yüklenmişken, Türk düşüncesinde entelektüel ile aydın arasında bir kırılma, anlam birlikteliğinden kopuş ve sürekliliğin sona ermesi söz konusu olmuştur<sup>36</sup>. Hilmi Yavuz'un değerlendirmesine göre de aydın kelimesinin anlamı, entelektüeli doğrudan karşılamaya yönelik değildir. Ona göre Osmanlı'da aydın değil, münevver vardı. Bu nedenle aydın entelektüeli değil, münevveri karşılamak için kullanılmaktadır<sup>37</sup>.

Aydın kavramının yanı sıra entelektüel için Türkçe'de kullanılan başlıca diğer kavramlar Türkçe'den Türkçe'ye bir sözlük olan Muallim Naci'nin, *Lugat-ı Naci*'sin de (1890) şu şekilde sıralanmıştır. "Müfekkîr: Tefkir eden, düşünen, düşündüren. Münevver: tenvir edilmiş, nurlandırılmış, ruşen edilmiş, ruşen. Mütefekkir: tefekkür eden, düşünen"<sup>38</sup>. Batı'da entelektüel kavramının anlamında Aydınlanma ile bir dönüşüm yaşanırken, aynı dönemde Türkçe'de kelimenin içeriğini karşılaması için aydın daha güncel hale gelmiştir. Bu nedenle entelektüel yerine daha çok aydın kavramı kullanılmıştır. Aydın kavramı daha yerli ve daha 'popüler' olsa da, entelektüel kavramının içerdiği geniş anlam birikimine ve tarihsel sürekliliğine sahip olmadığı ortadadır.

Kolektif bir gruba anlatması için entelektüeller sözcüğünün kökeni bir karşı duruşu ifade etmek için kullanımı 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır<sup>39</sup>. Sözcüğün İngilizce'de günlük kullanıma girişi, 19.yüzyılın başlarıdır<sup>40</sup>. Rita Copeland, 'Modernite Öncesi Entelektüel Biyografi' adlı yazısında, modern anlamda kullanılan entelektüel tanımı ile modern öncesi entelektüel çalışma veya kategoriler arasında yapılan karşılaştırmaların, genellikle kelimenin modernite öncesi kullanımına yol açabilmek adına ya da bunun tersi olarak modernite öncesi olan tarih yazımında bu kullanımını engellemek adına yapıldığına dikkat çekmektedir<sup>41</sup>. 19. yüzyıl entelektüeli genellikle

<sup>35</sup> K. Cangızbay, "Aydın" içinde *Kavram Sözlüğü II Söylem Ve Gerçek*, editör F. Başkaya, 351-364. Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2006, 66.

<sup>36</sup> A. Arslan, "Aydınlar, Entelektüeller ve Müminler", *Cogito*, 31 (2002), 202.

<sup>37</sup> H. Yavuz, *Kültür Üzerine*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1987, 118.

<sup>38</sup> Özpallabıyıklar, " 'Intellectual' Nurlanır", 104.

<sup>39</sup> Z. Bauman, *Yasa Koyucular İle Yorumcular*. Çeviren: K. Atakay. İstanbul: Metis Yayınevi, 2003, 30. *Oxford English Dictionary*'e göre, ilk entelektüeller kuşağı olarak geçen tabire on sekizinci yüzyılda rastlanmamıştır. Bu konuda bkz. [www.oxforddictionaries.com](http://www.oxforddictionaries.com).

<sup>40</sup> P. Osborne, "Felsefe ve Entelektüellerin Rolü" içinde *Eleştirel Bakış Entelektüellerle Söyleşi*, editör P. Osborne, çeviren E. Gen, 9-35. Ankara: Dost Kitabevi, 1999, 12.

<sup>41</sup> R. Copeland, "Pre-Modern Intellectual Biography" içinde *The Public Intellectual*, editör H. Small, 40-61. Oxford: Blackwell, 2002, 41.

Turgenyev'in Bazarov figürü ya da James Joyce'un Stephen Dadelus figürü gibi topluma hiçbir biçimde uyum göstermeyen ve bu yüzden de yerleşik kanıların tamamen dışında olan yalnız, insanlara sokulmayan bir şahsiyet olarak betimlenir<sup>42</sup>. Entelektüel kavramını bu anlamı ile Saint-Simon 1821 yılında, Stendhal 1835'te, Renan'ın ise ilk kez 1845 yılında kullanmışlardır<sup>43</sup>, 2002, s. 121). Tam olarak entelektüel kavramının kültür diline yerleşmesi ise yukarıda da ifade edildiği gibi, Dreyfus Olayı sonrasında rastlamaktadır.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise entelektüel figürü, düşüncelerinin karşılığı olarak artık para alan bir yönetici pozisyonuna dönüşmüştür. Bunların içerisinde yer alan profesörler, gazeteciler, bilgisayar ya da hükümet uzmanları, lobiciler, sendikacı köşe yazarları ve danışmanların sayısındaki artışla birlikte insan, artık bağımsız bir ses olarak entelektüel birey var olabilir mi diye sormak zorunda kalmaktadır<sup>44</sup>. Buradan yola çıkarak entelektüelin tarihsel serüvenini ve toplumsal olanla ilişkilerinin izini sürme amacıyla olunduğunda, Antik Çağdan Aydınlanmaya kadar olan dönem, Aydınlanma ile birlikte entelektüelin akıl üzerinden yaşadığı dönüşümün etkisi ile iki ayrı başlık altında tartışmak mümkündür.

## 2. 1. Aydınlanmaya Kalan Miras

Antik Yunan'da entelektüelden söz etmek, doğrudan böylesi bir gruptan söz etmek değil, daha çok ona ait özellikleri barındıran belli kesimlerden söz etmek demektir. Bu anlamda Sofistler'in, sahip oldukları özellikleri ile tarihin ilk entelektüel duruşunu sergileyen kesim olduğu söylenebilir. Sofistler, dönemin polis-devletinden bağımsız, belli bir uzmanlıklarının olmayan, bütün disiplinler hakkında bilgi sahibi olma arayışına sahip, gençlere öğretmeye çalıştıkları bilgelik, zihni, fikri, manevi alanda ortalama insandan farklılaşan yapıları ile bugünkü entelektüel kavramının içeriğini doldururlar<sup>45</sup>. Oysa entelektüel, Sofistlerin aksine Platon görüşünden yola çıkarak değerlendirdiğimizde akli temel alan, varlığı sorgulayan ve nesneler dünyasını ölçebilen entelektüel bakışın Helenistik dönemde ortaya çıktığını iddia etmek

<sup>42</sup> Said, *Entelektüel Sürgün*, 76.

<sup>43</sup> Demiralp, "Entelektüeller ve Aydınlar", 121.

<sup>44</sup> Said, *Entelektüel Sürgün*, 76.

<sup>45</sup> Meriç, *Mağaradakiler*, 23.

gerekecektir<sup>46</sup>. Ancak entelektüeli tanımlayan akıl dışında başka belirleyici özellikler de mevcuttur. Örneğin, 12. Yüzyıldan itibaren dönemin kentlerinde görülen muhaliflik, iktidarı eleştirme ve dinsel fonksiyonlar, bu belirleyici özelliklere dâhil olmuştur. Bu nedenle entelektüelin doğuşunu işte tam da bu dönemde 12. yüzyıl kentlerinde başlatılabilir. Le Goff bu görüşünü *Ortaçağ'da Entelektüeller* adlı kitabında ispatlamaya çalışır<sup>47</sup>. Bu dönemde yapılan bilimsel işbirliği neticesinde Aristoteles, Euclid, Batlamyus, İbn-i Sina, Hipokrat gibi yazarların, filozofların ve bilim insanlarının eserleri Avrupa'ya ulaşmış ve bu eserler felsefe, tıp, matematik, hukuk gibi alanlarda temel ve vazgeçilmez bilgilerin kazanılmasını sağlamıştır<sup>48</sup>. Ortaçağın sahip olduğu yüksek bilinç özelliği, bu dönemin farklılığıdır. Bu dönemde yaşayan düşünürler, yazarak, öğretmekle konuşmalar yaparak geçimlerini sağlarlar. Ortaçağa özgü kabul edilen entelektüel, böylece kendinden önceki dönemde var olan filozofa tercih edilmiştir<sup>49</sup>. Aslında kentlerin içerisinde düşünceyi sokakta tartışan ilk kesim clerc'lerdir<sup>50</sup>. Le Goff her ne kadar 12. yüzyılı entelektüelin doğum çağı olarak kabul etmiş olsa da, ondan önce Karolenj dönemi olarak ifade olunan, sekizinci yüzyılın sonu ile dokuzuncu yüzyılın ilk yarısını kapsayan ve Rönesans öncesi dönem olarak da adlandırılan bir dönemde de entelektüelden söz edilebiliriz der. *Karolenj* döneminde gözlenen entelektüel hareket, monarşinin ve kilisenin yönetimi için eleman yetiştirme dışında, bir düşünce yayma gayreti içinde değildir<sup>51</sup>. Ortaçağ ise insan hakları, demokrasi, eşitlik, kentsel uygarlık gibi özgürleştirici yanları ile entelektüelin düşünsel faaliyet yapmasını destekler<sup>52</sup>. Dönemin entelektüel yaratımı destekleyen unsurlarından ilki Batı Avrupa'da kentleşmenin ivme kazanması iken ikinci unsur ise manastırların kapalı ortamında yetişen okumuş rahiplerin yerini, önceleri kent okullarında, daha sonra 13. yüzyıldan itibaren ise üniversitelerde, ücret karşılığı ders veren laik ve bir diğer ifade ile Kilise'nin aşamalı/hiyerarşik düzenine bağlı olmayan hocaların almasıdır<sup>53</sup>.

<sup>46</sup> Taftalı, "Batı Medeniyetinin".

<sup>47</sup> Goff, *Ortaçağ'da Entelektüeller*, 16.

<sup>48</sup> A. Cevizci, *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi, 2000.

<sup>49</sup> Goff, *Ortaçağ'da Entelektüeller*, 16.

<sup>50</sup> Demiralp, "Entelektüeller ve Aydınlar", 123.

<sup>51</sup> Goff, *Ortaçağ'da Entelektüeller*, 24.

<sup>52</sup> M.A. Kılıçbay, "Türk Aydınının Dünyasını Anlamak" içinde *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, editör S. Şen, 175-180. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1995, 11.

<sup>53</sup> T. Ilgaz, "Heidegger Entelektüel Miydi?, (Entelektüeller Gerekli Mi?)". *Cogito*, 31(2002), 109.

Aydınlanmadan önceki dönemde entelektüelleri tekrar tarih sahnesine görmemiz 15. yüzyılın sonlarında hümanistlerin etkin olmaya başlamasıyla gerçekleşir. Bu anlamda Batı uygarlığının tarihsel evreleri ile entelektüelliğin gelişim süreci birbirine paraleldir<sup>54</sup>. 15. ve 17. yüzyılda devam eden Reform hareketleri, Kilisenin tek olan Tanrı yorumuna çok anlamlılık getirmiş ve bu sayede yeni laik felsefeciler kuşağını doğurmuştur.

## 2.2. Aydınlanma, Akıl ve Entelektüel

Entelektüelliğin gerçek manasına ulaştığı 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesine, 17. yüzyıl fikir hayatının kaynaklık etmiştir. 17. yüzyıl entelektüeli, zihinsel etkinliklerden hoşlanan, her şeyden mümkün olduğu kadar haberli olmaya çalışan, kişiliğini ve dünyaya bakış açısını genişletmeye çabalayan bir insandır<sup>55</sup>. Entelektüelin eylem boyutuna değinen Şerif Mardin<sup>56</sup> de 17. yüzyılın entelektüelini, fikir üretme misyonu olmayan, akıl ve idrakle bağlantılı manasına sahip *intellektüalis* olarak nitelendirir. Kısacası, farklı görüşlere rağmen, 17.yüzyıl ve Rönesans dönemi ile birlikte, Batı dünyasında ortaya çıkan yeni koşulların bir sonucu olarak, aynı zamanda bilginin laikleşme sürecinin başlaması, kilise kurumunun dışında ve çoğu zaman kilise bilgisine aykırı bilgi üreten yeni insanların, modern anlamda entelektüellerin ilk örnekleridir<sup>57</sup>. 19. yüzyıldan itibaren ise entelektüeller, modernizm, ideolojiler, uzmanlaşma, bürokrasi, rasyonellik gibi kavramlarla ilişkilendirilir. Bu dönemden itibaren entelektüel kavramı ile zaman zaman onun yerine kullanılan filozof, din adamı, ruhban sınıfı, sanatçı gibi diğer kavramlar arasında birçok farklılıklar olduğu görülmüş ve artık entelektüeli anlatmakta bunların yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Böylece modern dönem ile birlikte aklın ön plana çıkması, bilimsel, ahlaki, estetik ve felsefi söylemlerin birbirinden ayrılması, uzmanlaşmanın artışı entelektüel kavramını canlandırmıştır<sup>58</sup>. Aydınlanma ile birlikte Kant'ın öne sürdüğü aklını kullanmaya cesaret et! düsturundan yola çıkan entelektüel, akıl ile deneyin en uygun bileşimini, bilimde bulur. Hakikate,

<sup>54</sup> Demiralp, "Entelektüeller ve Aydınlar", 123.

<sup>55</sup> D. Özlem, "Felsefe Geleneği Ve Aydınımız" içinde *Türk Aydını Ve Kimlik Sorunu*, Hazırlayan: S. Şen, 205-214. İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1995, 207.

<sup>56</sup> Ş. Mardin, *Türkiye'de Din Ve Siyaset*. Çevirenler M. Türköne ve T.Önder. İstanbul: İletişim Yayınevi, 1991, 46.

<sup>57</sup> M. Belge, "Tarihsel Gelişme Süreci İçinde Aydınlar" içinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt: 1*, 120–129. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, 122.

<sup>58</sup> Bauman, *Yasa Koyucular İle Yorumcular*, 7.

bilimsel yoldan ulaşabileceğini düşünen, bu konuda metafiziği, teolojiyi ve dini devre dışında tutmak isteyen bir tavra sahiptir. Entelektüel bu haliyle de pratik/politik/ahlaksal sorunların bilimsel düşünce ile çözülebileceğine inanmış, bu çağda kendisini bu özelliklerle donatmıştır<sup>59</sup>. Entelektüel, akla yaptığı vurgu ile insanın biyolojisinin, psikolojisinin, toplumsal geleneklerin, dinsel inançların insan aklını nasıl yanılttığını, nasıl kararttığını herkesten daha iyi bilen insandır<sup>60</sup>. Ancak Aydınlanma düşünürleri, kendilerini hiçbir zaman entelektüel olarak tanımlamamış ve entelektüeller diye bir grup olarak tanımlanmaya karşı çıkmışlardır. Bu süreçte entelektüellik ve entelektüel isminin yayılmasına vesile olan iki gelişme söz konusudur. Bunlardan ilki 1860'lı yıllarda ilk kez Rusya'da statükoya yönelik eleştirel tutum sergileyen kişiler için kullanılan entelijansiyanın doğuşu, diğer bir olay ise 1898'de Fransa'da meydana gelen Dreyfus Davası'dır<sup>61</sup>.

## 362

### 2.2.1. Rusya'da Entelijansiya'nın Doğuşu

Entelektüelin kavramı sıklıkla başka kavramlarla karıştırılır bunlardan biri de entelijansiya kavramıdır. Köken olarak entelijansiya kavramı da entelektüel gibi Latince leg'den türemiştir. Entelijans, dış dünyaya, tabiata duyulan pragmatik ilgiyi gösteren, dünyayı biçimlendirebilen teknik kapasite demektir<sup>62</sup>. Entelijansiya da entelektüel gibi, bir toplumsal hareketin sonucu gelişmiştir. Entelijansiya, Rusya'da, Çarlığın despotizmine ve Ortodoks Kilisesi'ne karşı çıkan okuryazarlar kesimini ifade etmiş, eleştirel aklı, bilim, adalet, o günün koşullarına göre devrimci sayılabilecek değerleri savunan tüm çevrelere verilen ortak bir isim olmuştur<sup>63</sup>. 1987 tarihli *Encyclopedia Britannica*'nın Micropedia bölümünde, intelligensiya şu şekilde tanımlanır: Sosyal ve politik düşüncelere karşı çok içten bir ilgi duyan, ancak Çarlık rejiminin otokratik ve ezici yapısı yüzünden istediklerini yerine getirmeyen

<sup>59</sup> Arslan, "Aydınlar, Entelektüeller ve Müminler", 207.

<sup>60</sup> Arslan, "Aydınlar, Entelektüeller ve Müminler", 208.

<sup>61</sup> Gouldner, *Entelektüelin Geleceği*, 92.

<sup>62</sup> Özcan, "Sosyo-Kültürel Olarak", 41.

<sup>63</sup> S.M. Lipset ve A. Basu. "The Roles Of The Intellectuals And Political Roles" içinde *The Intelligentsia And The Intellectuals: Theory, Method And Case Stud.*, editörler A. Gella, B. Hills. Calif.: Sage Publications, 1976, 112.

intelligensiya'nın çekirdeğini hukukçular, doktorlar, öğretmenler ve mühendisler ile bürokratlar, arazi sahipleri ve ordu subayları oluşturur<sup>64</sup>.

Entelijansiya kendilerine profesyonel iş yapma niteliği kazandıran bir üniversite eğitimi almış kol gücüne dayanmayan uğraşlarda bulunan herkesi içeren, yeni orta sınıfa denk düşmektedir<sup>65</sup>. Raymond Aron'a göre de entelijansiyanın kökeni sanayi toplumuna dayanır ve entelijansiya toplumdaki uzmanları içine alır<sup>66</sup>.

Entelijansiya terim olarak Rusya'da çabuk gelişir ve politik, sosyal tartışmalarda kullanılır hale gelerek, Rus entelektüel konfigürasyonunun bölümlerinden birini içerir. Entelektüel ile entelijansiya dönemsel anlamda Fransa'da ve Rusya'da hemen hemen aynı zamanda ve benzer bağlamlarda ortaya çıkar. Her iki ülkede de entelektüel meslekler benzer şekilde gelişmiş ve terimin anlamını güçlendirmiştir. Her iki kelimenin de ortaya çıkış yerleri ve kullanım farklılıkları, kavramların kendine özgü koşulları barındırdığının göstergesidir. Entelijansiyanın özellikle Rusya'da ortaya çıkma sebebi, Rusya'nın kendine özgü şartları ve yaşanan tarihsel dönüşümüne bağlıdır. 16. Yüzyıl Petro öncesi Rusya'sında popüler bir kilise-devlet kültürü vardı, ama ülke bilinen anlamda entelektüel sınıftan yoksundur. Diğer bir ifade ile Rusya'da Batı'da görülen bir entelektüel gruptan söz etmek imkânsızdır. 17. yüzyılın sonuna doğru, Batı uygarlığının temellerinin atılıp, hayata geçirilmesi, Rus kültürel yaşamı için kendini koruma sorununu ortaya çıkartmıştır. Rus entelijansiyası, işte bu süreçte, yani Batının ele alınıp değerlendirildiği ve Avrupa uygarlığı ile bir yerde kültürel ilişkiye geçilmeye başlandığı zamanda, bu ilişkiyi düzenleyen kesim olarak belirmiştir<sup>67</sup>. Rus entelijansiyası için ilk devrimci isyan da 1825'de entelektüel bir azınlık tarafından gerçekleştirilir. Bu hareket, temelde politik ve askeri açılardan mutlak yenilgiyle son bulsa da Rus entelijansiyasının tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Zira bu sayede devrimci bir gelenek başlayabilmiştir<sup>68</sup>. Ekim Devrimi ile klasik entelijansiya,

<sup>64</sup> Micropedia, 339, aktaran Batuhan, "Entelektüel Kavramı Üzerine", 95. Kavramsal olarak entelektüel ile entelijansiya tartışmasında, tarihsel sıralamda, süreç olarak ikisi arasında bir bağın olduğunu hatta düşünce biçimi olarak entelektüelliğin, Rus entelijansiyasında görülmüş olup, sonrasında Batı entelektüelliğini etkilediği ifade edilir (Demiralp, "Entelektüeller ve Aydınlar", 122).

<sup>65</sup> T. B. Bottomore, *Seçkinler Ve Toplum*. Çeviren E. Mutlu. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997, 74.

<sup>66</sup> Aron, *Aydınların Afyonu*, 265.

<sup>67</sup> Kagarlitski, *Düşünen Sazlık*, 19.

<sup>68</sup> Kagarlitski, *Düşünen Sazlık*, 21.

yerini 1880'li yıllarda ortaya çıkan ve Rus entelektüel ideal tipini oluşturan ihtilalci entelijansiyaya bırakır. Entelijansiya içinde askerler, işçiler, teknik elemanlar, bilim adamları, eğitimciler, kültürel işlerle ilgili görevliler, sanatçılar, doktorlar, hukukçular, öğrenciler gibi yüksek eğitim gören birçok grup yer almaktaydı<sup>69</sup>.

On dokuzuncu yüzyıl Rus entelijansiyasının genel olarak farklılığı, Rus toplumunun farklılıklarından temellenir. Dönemin Rusya'sının Batılı kültürden etkilenmesi entelijansiya için belli paradokslar yaşatsa bile, entelijansiya bu değerlerin kendi toplumlarının ilerlemesi için gerekli olduğunu düşünmektedir. Entelijansiya birbirine benzemeyen iki uygarlık arasındaki kültürel ilişkilerin, kültürel arada kalmışlıkların sonucunda "eleştirel"lik özelliği ile var olmuştur denilebilir<sup>70</sup>. Bu eleştirelilik ve muhaliflik entelijansiyayı yaşadığı toplumun sorunları ile daha yakından ilgili olmaya, sahip olduğu bilgisini de bu yönde kullanmaya yönlendirecektir. Böylece entelijansiya toplumsal sorunlarla aktif olarak ilgilenir ve gerektiğinde sisteme karşı durabilir ve sistemi sol bir bakış ile ortadan kaldırma mücadelesine girişebilir<sup>71</sup>.

Batıdaki gelişmelerden etkilenerek toplumsal koşulları oluşturan Rus entelijansiyası, batılı düşünürlerin entelektüel ile ilgili tanımlarını da etkilemiştir. Özellikle muhalif olma Gramsci ve Sartre'ın 'entelektüel' tanımlamalarının özünü oluşturur. Örneğin Sartre muhalif bir tavır almayı ve sol radikalizmi gerçek entelektüelin ayırt edici özelliği sayar. Bu düşüncüyü geleneksel düşünceden ayırmak için de, temelde Rus aydınıyla aynı anlamı taşıyan yeni entelektüel kavramını getirir<sup>72</sup>. Kagarlitski daha ileri bir yorumla Rus entelijansiyasının toplumsal katman olarak, eleştirel ve devletin değerlerinin reddedilmesi gibi muhalif tutum özelliğinden dolayı, Rusya'dan Batı kültürüne geçmiş olabileceğini iddia eder. Ayrıca bu özelliği ile Batıdan daha erken ortaya çıkmış ve yayılmıştır<sup>73</sup>.

<sup>69</sup> Özcan, "Sosyo-Kültürel Olarak)", 58.

<sup>70</sup> Kagarlitski, *Düşünen Sazlık*, 22-23.

<sup>71</sup> B. Oran, "Azgelişmiş Ülkelerde Aydın Ve Milliyetçilik" içinde *Türk Aydını Ve Kimlik Sorunu*, editör S. Şen, 385-393. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1995, 387.

<sup>72</sup> Kagarlitski, *Düşünen Sazlık*, 24.

<sup>73</sup> Kagarlitski, *Düşünen Sazlık*, 25.

### 2.2.2. Dreyfus Olayı ve Entelektüellerin Toplumsallaşması

Dreyfus davası ile entelektüel tanımının ilk kez kullanılması arasındaki zamansal ardıllık, davanın ve Fransa'nın kendi koşulları, toplumsal duyarlılık da ki gelişmişlikleri ile Fransız kentlerinin Ortaçağ'dan itibaren sahip olduğu yapısının bir sonucudur. Bunun yanı sıra davadan önce zaten Fransa için entelektüelin varlığının işareti olan belli durumlar kendini göstermiştir. Özellikle 19. yüzyılın başındaki Fransız kültürünün içinde barındırdığı 'bohem' yaşantı sanatsal duyarlılığı içermektedir. Bohemlik, hayatın belli bir perspektiften algılanması, yerleşik kuralların dışında bir hayat olanağının araştırılması, gündelik hayatın daha özgürce fakat bireyin kendisi tarafından tayin edilmesi olarak tanımlanabilir. Bohemlerin ilk ortaya çıktığı dönem ise kentleşmenin gerçekleştiği çağa denk düşer. Ortaçağ ile birlikte düşün yaşamında Batı'da yeniden başlayan kıpırdanma, düşüncenin kilisenin dışında varlık bulmasına olanak sağlamıştır<sup>74</sup>. Ayrıca bu dönemin Sanat sanat için (*l'art pour l'art*) düşüncesi bir edebiyat akımı olarak kendisine *Parnasizm*'de yer bulmuştur<sup>75</sup>.

**365**

Bohem dönemde entelektüele yüklenen entel ve halka dışarıdan bakan, suçlayan bakıştan sonra Dreyfus Davası ile yaşananlar entelektüelleri savunma yapmaya zorlamış ve tepki hareketi, entelektüelin tarihinin de bir başlangıç olmuştur. 1894'de Fransız Haber Alma servisi, Alman askeri ateşesi Von Schwartzkoppen'e bazı gizli askeri belgelerin gönderildiğini bilgisi ile açılan soruşturma neticesinde Yahudi asıllı Yüzbaşı Alfred Dreyfus suçlu bulunur ve tutuklanarak *Cherche-Midi* cezaevine hapsedilir. Bu tutuklama sonrasında Fransız basınında suçlu ile ilgili yazılar çıkar, bir çeşit antisemitist ile Yahudi düşmanlığını körükleyici kampanya başlatılır. Dreyfus davası görülürken izlenen yöntem ve mahkemede yapılan uygulamalar sanığın savunma hakkının çiğnenmesine duyulan tepkiler bazı gazetelerde ele alınır. Dreyfus'un suçlu ilan edilip sonrasında rütbelerinin sökülmesi ile tepkiler artar ve Emile Zola davayı eleştiren yazılarını yayınlar. Sonrasında Dreyfus'un suçluluğu konusunda bazı kuşkular ortaya atılır ve yeniden yargılama talep edilir. Bu sürece bağlı olarak

<sup>74</sup> Demiralp, "Entelektüeller ve Aydınlar", 122.

<sup>75</sup> Bu konuda detaylı bilgi için bkz. P. Bourdieu, *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu Ve Yapısı*. Çeviren N. K. Sevil. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999 kitabına bakılabilir.

Dreyfus davası daha karışık ve bilinmezlerle dolu bir hal alır<sup>76</sup>. Zola bu davanın getirdikleri ve toplumda yarattığı sorunlar hakkında derinlemesine araştırmalarda bulunur. Bu yazılarından en önemlisi “*Suçluyorum*” başlıklı, L’Aurore’de yayınlanan ve Zola’nın Cumhurbaşkanı Felix Faure’a yazdığı açık mektubudur. Bu mektup üzerine mecliste Zola hakkında kovuşturma açılmasına karar verilir. Bundan sonra da sık sık davalarla gündeme gelen Zola, bu davaların bir kısmında beraat edilmiş olsa da sürgüne mahkûm edilir<sup>77</sup>. Ancak yazar ölünceye kadar haklılığını savunur ve yapılan haksızlıklara karşı sesini duyurmaya çabalar. Zola, bu dava ile ilgili yazdıklarını 1901’de *Gerçek Yürüyor* isimli bir kitapta toplamıştır. Ona göre olup bitenlere gerçekten duyarsız kalmak adalete ihanet etmektir. Böylece Dreyfus Olayı, oluşumu ve aldığı yol itibarıyla kişisel bir dava olmaktan çıkmış, kendilerine daha sonra entelektüeller denilecek grup için toplumsal bir muhalefetin simgesi haline gelmiştir. Emile Zola’nın 1898’de L’Aurore’de yayınlanan “İtham Ediyorum/Suçluyorum” başlıklı yazısından sonra, Zola’yı destekleyen kişiler “Entelektüellerin Protestosu” başlığıyla bir bildirge yayınlarlar. Bildirgeye imza atanlar, yazıya biz entelektüeller diye başlar ve kendilerini bir sınıflandırmanın içine dâhil eder. Bu düşünürlerden bazıları: Anatole France, André Gide, Marcel Proust, Lévy-Bruhl gibi isimlerdir. İşte, ilk defa bu şekilde kendine yer bulan kavram davadan sonra, daha teknik bir anlamı nitelemek için, yerleşik hiyerarşilere karşı evrensel değerler adına hareket edenleri ifade edecektir<sup>78</sup>. Bu olaydan sonra entelektüeller tarih sahnesinden hiç inmemişlerdir.

### 3. Kavramsal Güçlükler

Kavramın tanımlanmasında neden zordur diye sorduğumuzda ilk olarak tanımlayan bilim insanlarının öznel yaklaşımları gelir<sup>79</sup>. Bering’e göre entelektüellere karşı geliştirilen hakaretlerin belli bir siyasal aidiyeti yoktur; entelektüeller; muhafazakâr, Marksist ve liberal çevrelerde aynı oranda *persona non grata* olarak dışlanabilmektedirler<sup>80</sup>. Dolayısıyla hangi ideolojinin karşısında olduklarını ya da ilişkili olduklarına dayanarak bir tanımlama

<sup>76</sup> E. Zola, *Dreyfus Olayı Adalet İçin Bir Savaşın Öyküsü*. Çeviren M. Tuncer. İstanbul: Yalçın Yayınları, 1984, 5-7.

<sup>77</sup> Zola, *Dreyfus Olayı*, 16-18.

<sup>78</sup> Özcan, “Sosyo-Kültürel Olarak”, 47.

<sup>79</sup> H. F. Onur-İnce, “Batılı Muhafazakar Düşünce de Entelektüellerin Yeri Ve İşlevleri, (Entelektüeller I)”. *Doğu Batı*, 35 (2006), 179.

<sup>80</sup> Bering, akt. Onur-İnce, “Batılı Muhafazakar”, 179.

yapamayız. Zaten en zor olanda Bauman'ın da üzerinde durduğu gibi, entelektüel tanımlarının hepsinin, entelektüelin kendine yaptığı tanımlamalar olmasıdır<sup>81</sup>. Entelektüel kavramının işlevselliği, konumu, kimliği ile beraber değişken yönelimli karakteri ve değer yüklü bir özelliğe sahip olması da bu zorlukları artırır.<sup>82</sup> Kavramsallığının dışında bu tanımları taşıyan belli bir grup insandan söz etmekte aynı derece zordur. Kavram, kültürlerle, dönemlere ve sosyal sınıflara göre değişkenlik gösterebilir<sup>83</sup>.

Ancak kavramın toplumsal işlevleri ve rolleri entelektüeli tanımda yardımcı olabilir<sup>84</sup>. Bu nedenle entelektüelin tanımını yapmaktan çok entelektüelin ne ifade etmediğini belirlemek bu kavramsal zorluğu asmada yardımcı olabilir. İlk olarak entelektüel kitleden farklıdır. Entelektüeller faaliyetlerinin sonucunda pratik yarar elde etmezler. Onlar sanat, bilim veya metafizik düşünceden zevk alan, kısacası maddi olmayan avantajlar sağlama peşinde olan ve dolayısıyla benim yurdum bu dünya değil diyen kişilerdir<sup>85</sup>.

İkinci olarak entelektüelin ne olmadığını belirleyen onun iktidara göre konumudur. Entelektüel, iktidar sahibinin eylemlerini sürekli sorgulayan ve ona eleştiri getirendir<sup>86</sup>. Aslında bu özelliği entelektüelin ahlaki olarak sorumluluğudur. Hatta bu sayede entelektüeller, iktidarda önemli değişimler yaratabilmektedirler<sup>87</sup>. Entelektüelin bu rasyonel tutumu, onu her zaman toplumla, kamuoyuyla çatışma içinde olmak zorunda bırakmış ve doğası gereği entelektüeli muhalif olma pozisyonuna sokmuştur. Entelektüel, onaylamaz, itiraz eder. Bu nedenle her zaman bir şüphe ve sorgulama içerisindedir. Öylesine bir şüphe ve sorgulama içindedir ki gün gelir kendi aklına ve

<sup>81</sup> Bauman, *Yasa Koyucular İle Yorumcular*, 15.

<sup>82</sup> K. Çağan, "Entelektüel İmgesi Üzerine" içinde *Entelektüel Ve İktidar*, editör Çağan K., 9-22. Ankara: Hece Yay., 2005, 9. Cemil Meriç de Schumpeter'e dayanarak, entelektüelin tarif edilmesi kolay olmayan bir sosyal tip olarak kabul eder ve hatta entelektüelin özelliklerinden biri de tarifindeki güçlük olduğunu vurgular (Meriç, *Mağaradakiler*, 17.)

<sup>83</sup> Özcan, "Sosyo-Kültürel Olarak", 37.

<sup>84</sup> Bauman, *Yasa Koyucular İle Yorumcular*, 8.

<sup>85</sup> Benda, *Aydınların İhaneti*, 38. Kitle ile ilişkili olarak entelektüelin konumunu, Said daha organik olarak belirlemiştir. Ona göre entelektüeller, geniş halk kesimine seslenen bir aktördür. Entelektüelin meselesi bir bütün olarak kitle toplumu olmadığını ve aslında kamuoyunu biçimlendiren, onu konformistleştiren, iktidardaki bir avuç bilmişe güvenmeye teşvik eden uzman, eş-dost grupları, profesyoneller, düzen adamlarının da dahil olduğunu ifade eder (Said, *Entelektüel Sürgün*, 12.).

<sup>86</sup> Gramsci, *Hapishane Defterleri*, 12.

<sup>87</sup> Osborne, "Felsefe ve Entelektüellerin", 18.

bildiklerine de şüphe ile bakar<sup>88</sup>. Bu anlamda entelektüel, toplumsal gelişim sürecinde roller üstlenen, eleştirel kimliği ile bu gelişim sürecinin önünü kesen kurumlara, kümelere karşı mücadele edendir. Tüm bu özellikleri ile sıradan insandan farklılaşır.

Foucault'a göre<sup>89</sup> entelektüelin iktidarı sorgulama ve eleştirmen pozisyonu her zaman bu duruşu sergilediği anlamına gelmez. Entelektüelin iktidarla işbirliği içerisinde olduğu dönemler de olur, bu durumda amaçları iktidarı dönüştürmek ya da yönlendirmektir. İşte entelektüel kimdir sorusuna cevap ararken karşılaşılan zorluklardan bir diğeri de onun iktidar ile olan ilişkisindeki çelişkilerdir. Bu ikircikli ilişkide bir grup kendisini ilgilendirmeyen işlere bulaşmaması gerektiğini düşünen ama özünde kendisini resmi ideolojilerin ve görüşlerin eylemlerine, bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da istemeyerek katılma durumuna düşen entelektüeller yer alır. İkincisinde ise siyasal yapının iktidarını, ideolojisini, dayattığı kuralları ve manevi değerleri, baskıyı ve haksızlıkları kabul etmeyen, eleştiren ve “mevcut olandan” değil, “olması gerekenden” kaynaklanan görüşlerini, manevi değerlerini ve buna bağlı ideallerini savunup bu doğrultuda eylemde olanlar yer alır<sup>90</sup>. Oysa ki entelektüeller fikirlerini eylemleri ile birleştirebildikleri noktada iktidarın etkisinden, çevresinde onu bağlayan diğer etkenlerden uzaklaşmış olurlar. İşte bu sayede entelektüel “evrensel”liğe bürünecektir. Edward Said'e göre, evrensel düşünebilmek, sahip olduğumuz bütün özellikler ve ön yargıların ötesine geçip, başta din ve milliyet gibi aidiyet bağlarının sınırlarını aşıp, başkalarının gerçekliklerini görmemize yardımcı olur<sup>91</sup>.

Entelektüeli tanımanın başka bir zorluğu ise onun objektif ve tarafsızlığı iddiasıdır. Entelektüel, istese de aslında hiçbir zaman tarafsız değildir. Çünkü onun ürettiği bilgi bir yerde iktidar kaynağıdır ve diğer iktidar kaynakları ile mücadele etmek için bilgisini kullanır<sup>92</sup>. Entelektüelin içinde barındırdığı diğer bir zorluk ise egemen olan, resmi ideolojinin, piyasa gücüne esir olan ve sermaye ile ilişkili entelektüel ile toplum için gerçekleri ortaya çıkarmaya

<sup>88</sup> Arslan, “Aydınlar, Entelektüeller ve Müminler”, 208.

<sup>89</sup> M. Foucault, *Entelektüelin Siyasi İşlevi Seçme Yazılar 1*. Çeviren I. Ergüden, F. Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, 14.

<sup>90</sup> Hilav, “Entelektüeller ve Eylem”, 105.

<sup>91</sup> Said, *Entelektüel Sürgün*, 13. Sartre bu özelliği ile entelektüelin dışlandığını ve bunun da “entelektüel” sözcüğünün ilk kullanıldığı olay olan Dreyfus davasında ona olumsuz bir anlam yüklemesinden kaynaklandığını ifade etmiştir (J. P. Sartre, *Aydınlar Üzerine*. Çeviren A. Bora. İstanbul: Can Yayınları, 2000, 11).

<sup>92</sup> F. Kentel, “90'lar Türkiye'si'nde Kamusal Yüzleriyle Aydınlar, (Entelektüeller Gerekli Mi?)”. *Cogito*, 31 (2002), 276.

gayret eden ve bunu yaparken, bağımsız bir özelliği olan, farklı gerçekliklere ışık tutan ve bunun için farklılıklar arasında diyalog kuran entelektüel arasında bir çatışma söz konusudur. İşte bu durumu belirleyen faktör, entelektüelin ekonomik bağımsızlığı ve sermaye ile arasına koyduğu mesafedir.

## Sonuç

“Entelektüel: İsim. Dreyfus olayı döneminde Paris’te doğan, XX. yüzyılın sonunda aynı yerde ölen, sosyal ve kültürel kategori. Evrensel değerlerin gerilemesinden sonra yaşama belirtisi göstermemiştir”<sup>93</sup>. Bernard Lévy’nin, entelektüelin değersizleştirildiği yirmi birinci yüzyılda, onun sadece sözlüklerde kalacak bir kavram haline dönüştüğünde, nasıl tanımlanacağı açıkladığı yukarıdaki ifade, bu çalışmasının başlangıcı olmuştur. Entelektüel, sadece sözlüklerde yaşayan bir figüre dönüşmemiş olabilir; ancak modernitenin sorgulandığı, kimileri için post modern dönem olarak adlandırılan ve ideolojilerin sonunun geldiğinin düşünüldüğü günümüzde, entelektüelin de ‘içinin boşaltıldığına’ söylemek yanlış olmaz. Entelektüel, içerik olarak bir dönüşüm yaşamıştır. Artık ‘güncelin güncel yorumcusu’, ‘kanaat önderleri’, ‘pratik bilgi teknisyenleri’, ‘uzmanlar’ veya ‘eleştirmenler’ kolaylıkla entelektüel sıfatını alabilmektedirler.<sup>94</sup> Bu ‘yeni’ entelektüel tipi, soru sormaktan ziyade, cevaplar sunan kişidir. Cevapların çoğu ise bir sorunun özüne dair sorularla değil, doğrudan durumlarla ilintilidir. Bu yaklaşım içerisinde entelektüelin konumu, varlık alanını topyekûn kuşatan eleştirel bir var oluş değil, egemen iktidar ilişkisinin içinden sunulan bir hâl almıştır. Oysa entelektüelden beklenen, iktidar karşısında eleştirel ve analitik konumunu muhafaza ederken, mesafeli duruşu ile söylenecek sözü olmasıdır.

İşte bu yeni entelektüeller, kimi zaman yaratılmış popüler alanlar içerisinde kendilerini yeniden var ederlerken, kimi zaman da varlıklarını devam ettirmek için bu popüler alanları ve onların tartışma sahalarını

<sup>93</sup> Lévy, *Entelektüellerin Övgüsü*, 39.

<sup>94</sup> Entelektüelin dönüşümüne ilişkin değerlendirmelerden biri de Sartre’a aittir. Sartre’a göre, Avrupalı entelektüellerin yerini Amerikanvari düşüncelerin etkisi ve bilim adamlarının etkinliğinden dolayı bilimde ilerlemeler sağlamış olan uzmanlaşmış araştırma ekipleri almıştır (J.P. Sartre, *Denemeler (Çağımızın Gerçekleri)*. Çevirenler S.Eyüboğlu ve V. Günyol. İstanbul: Say Yayınları, 1997, 1.). Bottomore (*Seçkinler Ve Toplum*, 76) ise entelektüellerin, modern dönemde yeni roller yüklenerek, eleştirmenler olarak belirdiklerini vurgulamaktadır.

yaratmaktadırlar. Bu durumda entelektüel kişilik, mesleki kimliği, bilgi birikimi gibi belirleyici özellikleri ile aktüel konuların yorumculuğunda bulunan, stratejist ya da bir tür 'komplo teorisyeni' haline dönüşürken toplumu da yönlendirme gücüne ulaşabilmektedir. Toplumdaki ayrıcalıklı konumunu devam ettirme gayreti içinde olan entelektüel, toplumun ona yüklediği işlev ve değeri de anlamsızlaştırır. Ancak entelektüelin özündeki anlamını ortaya çıkaracak olan ve onu özgürleştirerek, bağımlılık ilişkilerinden kurtaracak olan husus, 'eylem' içinde olmasıdır. Özellikle kuramla pratik arasındaki bağı praksis haline getiren kişiler, entelektüel olup, entelektüel bir duruş sergileyebilirler. Bu anlamda entelektüelin praksis üzerinden ifşası, modernitenin geldiği yeni tartışma noktalarından hareketle yukarıda ele alınan sorgulamaların ve 'yeni entelektüel' olarak adlandıranların eleştirisi içinde önemli bir belirleyicidir.

## 370

Sonuç olarak entelektüeller, hemen her toplumda vardır. Ancak işlevleri ve önemleri toplumdan topluma değişir. Bazı toplumlarda entelektüeller bir yönetici seçkin olmaya iyice yakındır. Bazılarında sadece literati bu seçkin yönetici sınıfın oluşmasına katkı sağlar. Entelektüeller belli bir meslekten mi ya da entelektüeller şunlardır gibi bir grupta yapmak gereksizdir. Entelektüel olmanın anlamı, kişinin kendi mesleği ya da sanat türü ile ilgili kısmi uğraşının üzerine çıkması ve içinde yaşadığı zamanın -hakikat, yargı ve beğeni gibi- küresel konularıyla ilgilenmesi demektir. Entelektüeller ile entelektüel olmayanları ayıran çizgi hep, belirli bir faaliyet tarzına katılma yönünde verilen kararlar çizilir<sup>95</sup>. Bu nedenle entelektüel kavramsal anlamının dışında toplumsal sorumluluğu ve bu sorumluluğun getirdiği dönüştürücü etki ile açıklanması kavramsal karmaşayı önlemede etkili olacaktır.

### KAYNAKÇA

---

<sup>95</sup> Bauman, *Yasa Koyucular İle Yorumcular*, 8.

- Aron, R. *Aydınların Afyonu*. Çeviren İ. Tanju. İstanbul: Tur, 1979.
- Arslan, A. "Aydınlar, Entelektüeller ve Müminler", *Cogito*, 31 (2002):201-213.
- Batuhan, H. "Entelektüel Kavramı Üzerine, Entelektüeller Gerekli Mi?", *Cogito*, 31 (2002): 95-101.
- Bauman, Z. *Yasa Koyucular İle Yorumcular*. Çeviren: K.Atakay. İstanbul: Metis Yayınevi, 2003.
- Belge, M. "Tarihsel Gelişme Süreci İçinde Aydınlar" içinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt: 1*, 120–129. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.
- Benda, J. *Aydınların İhaneti*. Çeviren C. Soydemir. İstanbul: Doğubatı Yayınları, 2006.
- Bernstein, R.J. *Praxis And Action Contemporary Philosophies Of Human Activity*. Philadelphia: University Of Pennsylvania Press, 1971.
- Bodin, L. *Aydınlar*, Çeviren M. DüNDAR. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2009.
- Bottomore, T. B. *Seçkinler Ve Toplum*. Çeviren E. Mutlu. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997.
- Bourdieu, P. "Vive La Crisel: Sosyal Bilimde Heterodoksi" içinde *Ocak Ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, editörler G. Çeğin, E.Göker, A.Arlı ve Ü. Tatlıcan, 33-52. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Bourdieu, P. *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu Ve Yapısı*. Çeviren N. K. Sevil. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Cangızbay, K. "Aydın" içinde *Kavram Sözlüğü II Söylem Ve Gerçek*, editör F. Başkaya, 351-364. Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2006.
- Cevizci, A. *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi, 2000.
- Copeland, R. "Pre-Modern Intellectual Biography" içinde *The Public Intellectual*, editör H. Small, 40-61. Oxford: Blackwell, 2002.
- Çağan K. "Entelektüel İmgesi Üzerine" içinde *Entelektüel Ve İktidar*, editör Çağan K., 9-22. Ankara: Hece Yay., 2005.
- Demiralp, O. "Entelektüeller ve Aydınlar, (Entelektüeller Gerekli Mi?)". *Cogito*, 31 (2002): 121-133.

ENTELEKTÜEL KAVRAMININ TANIMLANMASININ ZORLUĞU: EDEBİ BİR TERİM YA DA EYLEMCİ KİŞİLİK

THE DIFFICULTY OF DEFINING THE CONCEPT OF INTELLECTUAL: A LITERARY TERM OR ACTIONAL PERSONALITY

Aysun YARALI AKKAYA

Forgacs, D. *Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935*. Çeviren İ.Yıldız. İstanbul: Dipnot Yayınları, 2010.

Foucault, M. *Entelektüelin Siyasi İşlevi Seçme Yazılar 1*. Çeviren I. Ergüden, F. Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Furedi, F. *Nereye Gitti Bu Entelektüeller*. Çeviren A. E. Koç. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2004.

Gouldner, A. W. *Entelektüelin Geleceği*. Çeviren A. Özden, N. Tunalı. İstanbul: Eti Yayınları, 1993.

Gramsci, A. *Selections from the prison notebooks*. London: Lawrence and Wishart, 1971.

Gramsci, A. *Aydınlar ve Toplum*. Çeviren V.Günyol vd.. İstanbul: Alan Yayınları, 1985.

**372**

Gramsci, A. *Hapishane Defterleri Seçmeler*. Çeviren K. Somer. İstanbul: Onur Yayınları, 1986.

Gramsci, A. *Hapishane Defterleri*. Çeviren Adnan Cemgil. İstanbul: Belge Yayınları, 1997.

Hilav, S. "Entelektüeller ve Eylem. (Entelektüeller Gerekli Mi?)". *Cogito*, 31 (2002): 103-107.

Ilgaz, T. "Heidegger Entelektüel Miydi?, (Entelektüeller Gerekli Mi?)". *Cogito*, 31(2002): 108-120.

Kagarlitski, B. *Düşünen Sazlık 1917'den Günümüze Sovyet Devleti ve Entelektüeller*. Çeviren O. Akınhay. İstanbul: Metis Yayınları, 1992.

Kentel, F. "90'lar Türkiye'sinde Kamusal Yüzleriyle Aydınlar, (Entelektüeller Gerekli Mi?)". *Cogito*, 31 (2002): 275-291.

Kılıçbay, M.A. "Türk Aydınının Dünyasını Anlamak" içinde *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, editör S. Şen, 175-180. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1995.

Konrád, G. ve I. Szelényi. *The Intellectuals On The Road To Class Power*. Çevirenler A. Arato ve R. E. Allen. Brighton: Harvester Press, 1979.

Le Goff, J. *Ortaçağda Entelektüeller*. Çeviren M.A.Kılıçbay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994.

- Lévy, B.H. *Entelektüellerin Övgüsü*. Çeviren H. Gökhan. İstanbul: Gendaş Kültür, 2002.
- Lipset, S.M. ve A. Basu. "The Roles Of The Intellectuals And Political Roles" içinde *The Intelligentsia And The Intellectuals: Theory, Method And Case Stud.*, editörler A. Gella, B. Hills. Calif.: Sage Publications, 1976.
- Mannheim, K. *İdeoloji Ve Ütopya*. Çeviren M.Okayüz. Ankara: Epos Yay., 2004.
- Mardin, Ş. *Türkiye’de Din Ve Siyaset*. Çevirenler M. Türköne ve T.Önder. İstanbul: İletişim Yayınevi, 1991.
- Meriç, C. *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Mutman, M. "Yeni Kültür Ve Aydınlar". *Doğu Batı*, 36 (2006): 9-34.
- Onur-İnce, H. F. "Batılı Muhafazakar Düşüncede Entelektüellerin Yeri Ve İşlevleri, (Entelektüeller I)". *Doğu Batı*, 35 (2006): 175-198.
- Oran, B. "Azgelişmiş Ülkelerde Aydın Ve Milliyetçilik" içinde *Türk Aydını Ve Kimlik Sorunu*, editör S. Şen, 385-393. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1995.
- Osborne, P. "Felsefe ve Entelektüellerin Rolü" içinde *Eleştirel Bakış Entelektüellerle Söyleşi*, editör P. Osborne, çeviren E. Gen, 9-35. Ankara: Dost Kitabevi, 1999.
- Özcan, Z. "Sosyo-Kültürel Olarak Entelektüeller, (Entelektüeller I)". *Doğu Batı*, 36 (2006): 35-62.
- Özlem, D. "Felsefe Geleneği Ve Aydınımız" içinde *Türk Aydını Ve Kimlik Sorunu*, Hazırlayan: S. Şen, 205-214. İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1995.
- Özpalabıyıklar, S. " 'Intellectual' Nurlanır, 'Münevver' Aydınlanırken, (Entelektüeller Gerekli Mi?)". *Cogito*, 31 (2002): 103-106.
- Portelli, H. *Gramsci ve Tarihsel Blok*, Çeviren: K.Somer. Ankara: Savaş Yayınları, 1982.
- Raeff, M. *Origins of the Russian Intelligentsia: The Eighteenth Century Nobility*. New York: Houghton Mifflin Harcourt Trade & Reference Publishers, 1966.
- Said, E. *Entelektüel Sürgün, Marjinal, Yabancı*. Çeviren T.Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2004.

ENTELEKTÜEL KAVRAMININ TANIMLANMASININ ZORLUĞU: EDEBİ BİR TERİM YA DA EYLEMCI KİŞİLİK

THE DIFFICULTY OF DEFINING THE CONCEPT OF INTELLECTUAL: A LITERARY TERM OR ACTIONAL PERSONALITY

Aysun YARALI AKKAYA

Santucci, A. *Gramsci'yi Anlama*. Çeviren S. Sezer. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011.

Sartre, J.P. *Denemeler (Çağımızın Gerçekleri)*. Çevirenler S.Eyüboğlu ve V. Günyol. İstanbul: Say Yayınları, 1997.

Sartre, J. P. *Aydınlar Üzerine*. Çeviren A. Bora. İstanbul: Can Yayınları, 2000.

Swartz, D. *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi*. Çeviren: E. Gen. İstanbul: İletişim Yay., 2011.

Taftalı, O. "Batı Medeniyetinin Mutsuz Çocuğu Entelektüel, (Entelektüeller I)". *Doğu Batı*, 35 (2006): 165-174.

Tarback, D. G. "On Sekizinci Yüzyıl Britanyası Entelektüelleri; Tanımlar, Platformlar, (Entelektüeller I)". *Doğu Batı*, 35 (2006): 201-205.

Vergin, Nur. "Entelektüel Olmak ya da Olmamanın Sosyolojik Belirlemeleri Üzerine Bir Deneme". *Doğu Batı*, 37 (2006): 9-35.

Yavuz, H. *Kültür Üzerine*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1987.

Zola, E. *Dreyfus Olayı Adalet İçin Bir Savaşın Öyküsü*. Çeviren M. Tuncer. İstanbul: Yalçın Yayınları, 1984.

**374**

### İnternet Kaynakları

Negin Nabavi. "Intellectual Trends in Twentieth-Century Iran : A Critical Survey". Erişim Tarihi: 13.06.2013.

[https://books.google.com.tr/books/about/Intellectual\\_Trends\\_in\\_Twentieth\\_century.html?id=n4MdHr\\_WvEAC&redir\\_esc=y](https://books.google.com.tr/books/about/Intellectual_Trends_in_Twentieth_century.html?id=n4MdHr_WvEAC&redir_esc=y).

<http://www.merriam-webstar.com/dictionary>. Erişim Tarihi: 21.12.2010.

<http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/intellectual>. Erişim Tarihi: 21.12.2010.

[http://oxforddictionaries.com/view/entry/m\\_en\\_gb0266870#m\\_en\\_gb0266870](http://oxforddictionaries.com/view/entry/m_en_gb0266870#m_en_gb0266870). Erişim tarihi: 14.03.2011.